

Blufpoker voor Europa

De inzet van Maastricht II

Anne Van Lancker

Europees parlements lid voor de SP

Begin '96 wordt een nieuwe episode geschreven in het Europese vervolgverhaal. De deelnemers van de Intergouvernementele Conferentie staan voor een heleboel zware beslissingen.

Als zij vooruit willen komen, moeten zij afspraken maken om Europa sterker en besluitvaardiger te maken. Dwarsliggers moeten dan radicaal worden teruggefloten, als dat moet met een crisisscenario. De vraag is of de andere landen dat spelletje blufpoker willen spelen.

Op 7 februari 1992 zetten de afgevaardigden van de 12 lidstaten van de Europese Unie (EU) hun handtekening onder het Verdrag van Maastricht. Ze wisten toen dat het werk niet af was. Er was wel een belangrijk nieuw hoofdstuk over de economische en monetaire unie, maar het sociale hoofdstuk moest na de weigering van de Britse conservatieve regering als protocol aan het Verdrag worden toegevoegd. Voor het fiscaal beleid bleef eenparigheid de regel en het Europees werkgelegenheidsbeleid stond nergens. Eensgezindheid over Europees binnenlands beleid en over een gemeenschappelijk veiligheids- en buitenlands beleid was er ook al niet. Die twee domeinen werden daarom in twee aparte pijlers gestopt, waar ze door hun intergouvernementeel karakter meteen gehandicapt van start moesten.

De onderhandelaars van het Verdrag van Maastricht hebben dus een aantal problemen voor zich uit geschoven met één afspraak: rendez-vous binnen 4 jaar. Begin 1996, binnen enkele maanden dus, staat de herziening van het Verdrag aan de agenda. Een nieuwe Intergouvernementele Conferentie (IGC) moet een nieuw elan geven aan de verdere opbouw van de Europese Unie.

De kater van Maastricht

Het Verdrag van Maastricht heeft om drie redenen voor een flinke kater gezorgd. Om te beginnen was het Verdrag van Maastricht het resultaat van twee Intergouvernementele Conferenties, die parallel met elkaar verliepen. Voor de IGC over de economische en monetaire unie waren de ministers van financiën verantwoordelijk; de IGC over de politieke unie liep onder de verantwoordelijkheid van de ministers van buitenlandse zaken. Vooral in de ultieme fase van de onderhandelingen heeft dat de onderhandelars parten gespeeld. Bepaalde onderhandelaars in de ene conferentie wisten niet eens wat er aan de andere onderhandelingstafel bedongen werd.

Verder hebben de andere lidstaten de houding van de Britten in het sociale hoofdstuk slecht ingeschat. Tijdens de onderhandelingen over dat sociale luik hebben zij, ten behoeve van de Britse conservatieven, steeds opnieuw gas terug genomen. Toen de Britten te elfder ure, tijdens de Top van Maastricht zelf, definitief niet zeiden, stonden de anderen met de rug tegen de muur: de top laten mislukken of genoeg nemen met Delors' ultieme redmiddel, een Sociaal Protocol.

Ten slotte is het verkeerd geweest zulke ingrijpende beslissingen in handen te geven van de diplomatie. Er waren geen openbare debatten, er was te weinig terugkoppeling naar het Europese Parlement en naar de nationale parlementen die uiteindelijk het resultaat van de onderhandelingen moesten bekrachtigen. De ratificatie van het Verdrag werd dan ook een echte lijdensweg: een neen in Denemarken, met de hakken over de sloot in Frankrijk. Ook in de Duitse Bondsrepubliek verliep het ratificatieproces niet zonder moeilijkheden. Het hoger gerechtshof van Wiesbaden stelde dat de muntunie een zaak is van staatsbelang en dat de nieuwe Europese munt sterker moet zijn dan de D-mark. Ten gronde is het mislukken van Maastricht echter terug te voeren tot een ideologische tegenstelling tussen diegenen die de vrije markt onder controle willen brengen van de politieke macht en zij die zweren bij het zelf(de)regulerende karakter van de markt.

Hoe liggen de kaarten nu?

Indien men de nieuwe verdragsherziening wil doen lukken, komt het er eerst en vooral op aan de fouten van Maastricht te vermijden. De vraag is echter of de kaarten nu zoveel beter liggen dan in 1990. De IGC wordt gelanceerd in een geo-politieke context die de onderhandelingen niet vergemakkelijkt. De doorgedreven globalisering van de economie, de GATT-akkoorden van de Uruguay-ronde, de delocalisering, de hete adem van Japan, de Verenigde Staten en de nieuwe Aziatische tijgers, de hoogoplopende werkloosheid zorgen voor een fenomeen van terugplooiën op zichzelf. Alle politieke instellingen worden met de vinger gewezen, maar de Europese Unie komt nog het meest van al onder druk te staan. Toch kunnen de problemen alleen worden opgelost door méér in plaats van minder politiek op internationaal niveau.

Sedert 1989 zijn de kaarten in Europa grondig dooreengeschild. De val van de Berlijnse muur had de kansen van de Europese Unie kunnen doen toenemen, maar het tegenovergestelde is gebeurd. Het nationale machtsstreven is opnieuw een remmende factor in de Europese politiek geworden. Duitsland werd in 1990 niet alleen verenigd, het werd opnieuw een politieke reus.

Clinton spreekt met Duitsland, niet met de Europese Unie. Duitsland wil permanent lid worden van de VN-Veiligheidsraad, niet de Unie. De nieuwe Franse leiders Chirac en Juppé hebben gebroken met de Europese Unie van Mitterrand. Zij spelen vooral nog nationaal. De Franse houding ten aanzien van de Schengen-akkoorden en de Franse kernproeven zijn tekenend voor die mentaliteit. De as Bonn-Parijs die vroeger de motor was van de Europese Unie is verzwakt. Er groeit nu een toenadering tussen Londen en Parijs, vooral op het vlak van buitenlands beleid en defensie. Ook al heeft men geprobeerd de brokken te lijmen door een gemeenschappelijk initiatief aan te kondigen voor de IGC, toch blijft de agenda op de Franse leest geschoeid. Het is pijnlijk duidelijk dat wij voor een Europees beleid zoals wij het willen inkleuren, niet moeten rekenen op de Britse Tories of de Franse Gaulisten. Het probleem is dat zij in twee van de grootste Europese lidstaten het roer in handen hebben.

Een goede agenda is veel waard

Deze ontwikkelingen en ideologische tegenstellingen hebben hun invloed op de IGC. Bovendien is de context waarin de onderhandelingen van start gaan bijzonder complex: niet minder dan 12 nieuwe landen kregen uitzicht op lidmaatschap; in 1998 moet een beslissing genomen worden over de invoering van de eenheidsmunt en over de landen die tot het kern-Europa van de EMU zullen toegelaten worden; er moet onderhandeld worden over een nieuw systeem van eigen middelen en over de financiële besteding van die middelen voor de beginjaren van de 21e eeuw; er moet nagedacht worden over de gevolgen van de uitbreiding van de Unie op het structuurbeleid en op de financiering ervan; er moet gediscussieerd worden over de toekomst van de WEU, waarvan het verdrag in 1998 afloopt. Daarbovenop komen een aantal zeer belangrijke verkiezingen in de lidstaten: in 1996 in Spanje en in Oostenrijk en Italië, tijdens het EU-voorzitterschap van die twee landen, in 1997 in het Verenigd Koninkrijk en in Frankrijk, en in 1998, de beslissende periode voor de invoering van de eenheidsmunt, in Duitsland. Scharping en Schröder, de twee kemphanen in de SPD, hebben al te

verstaan gegeven dat ze van de sterke D-Mark de inzet zullen maken van de Duitse verkiezingsstrijd. In Oostenrijk en Italië zouden rechtse poujadisten wel eens een monsterscore kunnen halen.

Om de conferentie te doen slagen, moet ze een duidelijke agenda hebben. Teveel hooi op de vork nemen zou zeker de doodsteek voor de IGC zijn. Zowat iedereen is het erover eens dat deze conferentie maar een stap is in een verderlopend proces van Europese eenmaking. Maastricht II is dus veeleer een evolutie dan een revolutie en niemand sluit uit dat er ook nog eens een Maastricht III en IV zullen volgen. Toch komen de kaarten steeds moeilijker te liggen. Want met een uitbreiding van de Unie tot misschien wel 25 leden in het vooruitzicht, wordt het steeds moeilijker om vooruit te komen met de Europese politieke constructie.

Over die uitbreiding wordt trouwens in alle talen gezwegen in het kader van de onderhandelingen over het nieuwe verdrag. Nochtans is het vooruitzicht dat straks ook een aantal Centraal- en Oosteuropese landen de club vervoegen een cruciale factor. Indien de structuurhervormingen in de Europese instellingen onvoldoende verregaand zijn, wordt de Unie met implosie bedreigd. Gebrek aan politieke slagkracht van de Europese instellingen zou van de Unie een tandenloze tijger maken van het kaliber van de VN of de Raad van Europa. Wat er overblijft is een grote vrije markt. Nochtans is nu al voelbaar dat niet dit gevaar, maar het verlies van nationale autonomie en soevereiniteit de onderhandelingen bepaalt.

Hoewel de economische en monetaire unie ongetwijfeld haar invloed zal hebben op de slaagkansen van de IGC, toch willen de lidstaten niet dat er onderhandeld wordt over de convergentiecriteria en de kalender. Wel pleiten sommigen voor een beter evenwicht tussen het economische en monetaire luik en wordt er gediscussieerd over een echte Europese werkgelegenheidsunie. Maar of die discussie succesvol kan zijn als niet mag geraakt worden aan de Maastricht-hoofdstukken over het economisch en monetair beleid, is zeer de vraag.

Het is de conferentie ook niet echt te doen om uitbreiding van de Europese bevoegdheden. Hoe verantwoord dit op sommige terreinen ook

zou kunnen zijn, daarvoor liggen de kaarten momenteel niet goed. Het komt er in 1996 vooral op aan om wat er al bestaat aan Europese bevoegdheden beter te doen functioneren. De IGC 1996 wordt dus vooral een institutionele conferentie die de Europese instellingen efficiënter en meer transparant moet organiseren om de gemeenschappelijke doelstellingen van vrede, vrijheid, welzijn en solidariteit te kunnen realiseren. De inzet is daarom niet minder groot. Achter deze institutionele debatten schuilen cruciale politieke vragen. Zullen de 15 landen de eensgezindheid kunnen opbrengen om Europa meer politieke slagkracht te geven, zodat wij een internationaal antwoord kunnen geven op de belangrijke problemen van vandaag en morgen? Problemen die vragen om een efficiëntere aanpak zijn er alleszins genoeg. Er is de toenemende mundialisering van de economie en het kapitaalverkeer, die zonder politiek tegengewicht slechts kan leiden tot meer werkloosheid, sociale dumping, afbouw van de verzorgingsstaat, groeiende sociale ongelijkheid en milieuverloeding. Er zijn de internationaal georganiseerde misdaad, de drugskartels, witwascircuits, mensenhandelaars, die op nationaal vlak alléén niet gestopt kunnen worden. De Unie heeft zich met haar louter intergouvernementeel optreden op elk van die punten een reus op lemen voeten getoond. En ten slotte is er de toegenomen politieke instabiliteit buiten de grenzen van Europa.

De moeizame voorbereiding

De voorbereiding van de conferentie is gestart onder een slecht gesternte. Dat bewijst het rapport van de zogenaamde reflexiegroep-Westendorp. Op 2 juni kreeg deze groep de opdracht om de IGC voor te bereiden. Ze zijn snel gestart en er wordt hard gewerkt. Dat was ook nodig, want de groep moest al een eerste rapport voorleggen aan de informele top van 23 en 24 september in Palma de Mallorca, zodat de 15 hun prioriteiten voor het Europese rendez-vous van 1996 konden bepalen. Het eindrapport moest klaar zijn voor de top van Madrid in december, die zal beslissen wanneer de echte onderhandelingen van start gaan.

In de tekst van de groep-Westendorp blijven voorlopig even veel vraag- als uitroeptekens staan.

Toch is hun werk een goed klankbord van wat in regeringskringen leeft. Het belang van zo'n groep is trouwens tijdens vorige onderhandelingen gebleken. Zo leverde het comité-Dooge onschatbaar werk voor de onderhandelingen over de Eenheidsakte in 1985 en was het Comité-Delors onmisbaar in de voorbereiding van de EMU.

Westendorp zelf lijkt wel een briljant dirigent van een orkest dat de violen niet had gestemd en waar ook nog geen akkoord was over de partituur die zou gespeeld worden. De reflexie-groep heeft een erg vaag en breed mandaat meegekregen. Oplossingen zoeken voor wat niet functioneert, is niet echt een mobiliserende opdracht. Bovendien moet de groep een hele kast vol problemen aanpakken die de Raad sinds Maastricht voor zich uit heeft geduwd, zonder duidelijke richtlijnen over mogelijke oplossingen. Het voorlopige rapport van de groep-Westendorp pleit voor meer aandacht voor Europees burgerschap, voor meer inspanningen inzake werkgelegenheid en sociaal beleid. Het breekt een lans voor communautarisering van het interne veiligheidsbeleid uit de derde pijler. Maar elk land formuleert wel zijn eigen uitzonderingen als het concreet gaat over gezamenlijk optreden ten aanzien van drugs, fraude of vluchtelingen. Men wil meer Europees optreden inzake buitenlands beleid en veiligheidsbeleid. Maar wat dat inhoudt en hoe dat kan georganiseerd worden, is allesbehalve duidelijk.

Het rapport laat in elk geval al duidelijk zien dat Groot-Brittannië ook nu weer eeuwige dwarsligger blijft. Niet dat de anderen het altijd zo hartgrondig eens zijn. Maar waar de rest van de leden blijft discussiëren, is het niet van het Verenigd Koninkrijk bijna het refrain geworden in elk hoofdstuk. Een paar voorbeelden. Bevoegdheden van het Europese Parlement uitbreiden? "Een lid ziet geen reden". Opname van het Europees Sociaal Handvest? Sommige leden formuleren bedenkingen, maar "eentje zegt nu al radicaal nee". Opname van de tweede en derde pijler in het Verdrag? "Een lid vindt de scheiding tussen de pijlers essentieel". Europa versterken op zijn sociale kant? Daarover leven vele ideeën, maar "een lid verwerpt alle suggesties".

Het zou allemaal niet zo erg zijn, als de 14 anderen bereid zouden zijn om zonder de Britten

door te gaan. Maar dat zeggen ze niet. De reflexiegroep heeft geen antwoord op de vraag wat er moet gebeuren als een land niet wil ratificeren. Het rapport zegt wel dat de noodzakelijke hervormingen moeten gebeuren door een wijziging van het Verdrag. Dat is ook logisch: een verdrag kan maar gewijzigd worden door de landen die het ondertekend hebben. Er is dus unanimiteit nodig. En dus zullen de onderhandelaars op elk punt trachten het akkoord van Groot-Brittannië binnen te halen, waardoor de herziening van het Verdrag op essentiële punten opnieuw de bocht uitgaat.

De enige manier om druk uit te oefenen op Groot-Brittannië (en eventueel ook op andere landen die met de voeten slepen) is voor de afgang van de conferentie reeds aankondigen dat er een crisis-scenario bestaat: in plaats van een herziening van het bestaande Verdrag wordt een nieuw Verdrag ondertekend door de anderen die wel vooruit willen. Een andere oplossing is voorgesteld door het Labour-congres onlangs in Brighton. 'Temporiseren', heet het daar, wachten tot de Labourpartij van Tony Blair het roer overneemt. Dat Blair de volgende verkiezingen wint, staat immers bijna als een paal boven water. Maar tenzij de Tories eerder onderuitgaan, worden slechts in het voorjaar van 1997 verkiezingen gehouden. En zolang kan de IGC blijkbaar niet wachten. Vele lidstaten hebben al laten weten dat de discussie over het nieuwe uitzicht van Europa geen slepend quasi-constitutioneel probleem mag worden dat maanden in beslag neemt. De Europese agenda van 1997 en 1998 is nu al overladen. Bovendien moet het Verdrag geratificeerd worden in de lidstaten, en sommigen hebben nu al aangekondigd dat ze eerst een referendum willen organiseren. Zelfs al neemt de IGC een jaar tijd om af te ronden, dan nog zitten de verkeerde Britten mee aan de onderhandelingstafel.

Helaas zijn de Britten niet de enige moeilijke jongens. Ook de 14 anderen zijn niet altijd even vastberaden om een meer sociaal en democratisch Europa te maken. Geen twijfel over de pro-Europese gevoelens van Bondskanselier Kohl. Ook Italië, de Benelux, Spanje, Ierland doen hun best, al hoort men in sommige landen dissonante noten over de rol van de Europese instellingen en de bevoegdheden van de Unie - dat Luxem-

burg geen fiscale ruimte in Europa wil bijvoorbeeld, zal niemand verbazen; dat dit ook het standpunt is van Labour en van de PvdA-ers in de Nederlandse regering, is minder bekend. Maar hoe moet het met Frankrijk? Natuurlijk beweert Chirac dat hij vóór Europa is - dat zeggen de Britten ook. Maar voor wélk Europa, dat is de echte vraag. Wat dat betreft, is de tekst van Chirac absoluut niet hoopgevend. Frankrijk wil wel een uitbreiding van meerderheidsbeslissingen, maar alleen als er een noodrem voorzien wordt voor zogenaamde 'vitale nationale belangen' en als Frankrijk door een wijziging van de weging van de stemmen nog méér in de pap te brokken krijgt. Frankrijk wil ook meer bevoegdheden voor de nationale parlementen in de derde pijler. Om makkelijker neen te kunnen zeggen, zoals met Schengen. Frankrijk staat op het behoud van het intergouvernementele karakter van het buitenlands beleid en het veiligheidsbeleid - al wil het wel graag de kosten van zijn kernparaplu delen met andere landen. Chiracs standpunt bevestigt wat Boulanger, één van de rapporteurs over de IGC in het Europese Parlement, reeds eerder in het debat constateerde: de Fransen willen een sterk Europa met zwakke instellingen, een contradictio in terminis dus. Alles laat trouwens vermoeden dat het gemeenschappelijk buitenlands beleid en veiligheidsbeleid wel eens het moeilijkst te wasen varkentje zou kunnen zijn. De Zweden hebben, vanuit hun neutraliteitstraditie, al laten weten dat ze niet meedoen. De Scandinaven draaien trouwens zowat alle kanten tegelijk op. Zij zien Europa als een bedreiging voor hun hoge sociale en ecologische normen. Bij de Zweedse verkiezingen waren de sociaal-democraten trouwens hopeloos verdeeld over Europa.

Politiek debat

Als de conferentie aan de nationale regeringen alleen wordt overgelaten, loopt het vast en zeker mis. We zullen dus op zoek moeten naar andere bondgenoten. "De Europese eenmaking moet gedragen en gestimuleerd worden door een breed politiek en maatschappelijk debat", zegt de Belgische regering in de eerste zin van haar standpunt. Dat dit debat het vlotst op gang kwam in de Europese instellingen zelf, is wellicht

niet verwonderlijk. De verschillende Europese instellingen hebben evaluatieverslagen opge maakt over de werking van het huidige verdrag. Het Europese Parlement stemde reeds in mei over het verslag-Martin-Boulanger, dat ook de krachtlijnen voor de verdragsherziening aangeeft.

Merkwaardig genoeg staat het Europese Parlement nogal aan de zijlijn in de hele procedure. Het mag alleen een mening geven over de resultaten van de onderhandelingen. En zelfs dat is niet uitdrukkelijk voorzien in het Verdrag. Het Verdrag voorziet immers alleen raadpleging van het Europese Parlement over het al dan niet organiseren van een conferentie. Het Europese Parlement mag dus al blij zijn dat twee Europese parlementsleden actief betrokken worden bij de voorbereidende besprekingen. Sommigen beweren dat het Europese Parlement zichzelf heeft uitgerangeerd. Het had zichzelf tot constituante moeten uitroepen voor de verdragsherziening en de rol van ja- of neen-knikker die de Raad hen toebedeelde, moeten weigeren. Inhoudelijk valt daarvoor wat te zeggen. Het Europese Parlement is de rechtstreeks verkozen volksvertegenwoordiging. Het kent beter dan wie ook de enorme uitdagingen. Bovendien is er in het Europese Parlement een veel duidelijker pro-Europese stemming. Vraag is wel of iemand deze putsch van het Europese Parlement ernstig had genomen.

Ook in de nationale parlementen zijn de discussies over de toekomst van de Europese Unie aangevat. Tenslotte zullen zij de verdragsteksten moeten ratificeren. Zij worden dan ook best zo vroeg mogelijk betrokken in het debat. In België heeft het adviescomité voor Europese aangelegenheden in de Kamer het rapport-Willockx-Eyskens gepubliceerd over de IGC. Ook over de beleidsnota van de regering wordt tijdens de komende weken in het parlement gediscussieerd. Ook in andere lidstaten is iets dergelijks aan de gang. De standpunten van sommige nationale parlementen stemmen niet altijd hoopgevend. Zowel de Duitse Bundesrat als de Franse Assemblée Nationale willen meer gewicht bij de nationale parlementen leggen; nogal wat Europese bevoegdheden worden gehernationaliseerd.

De Europese Commissie - momenteel de motor van de Unie - is in bijna alle standpunten de

freudiaanse afwezig. Een Hoog Comité voor de subsidiariteit zou een advies moeten geven over elk ontwerp van de Europese Commissie. Ook het Europese Parlement krijgt niet erg veel krediet. De representativiteit van Europa verloopt integendeel langs de nationale parlementen. Uit de reacties van de nationale parlementen blijkt dat de discussie wel heel erg beïnvloed wordt door nationale reflexen en belangen. In Duitsland overweegt het belang van een sterke munt; er wordt zwaar gehamerd op subsidiariteit. Spanje, Portugal en Griekenland leggen dan weer enorm veel nadruk op de economische en sociale samenhang, dus op meer geld voor de Zuideuropese landen. Begrijpelijk en legitiem, maar indien men die nationale bekommernissen wil overstijgen in een algemeen Europees perspectief, is het de hoogste tijd om die standpunten met elkaar te confronteren. Het zou goed zijn als de Europese Socialistische Partij (PES) haar bestaansreden eindelijk eens zou bewijzen door dit debat tussen de nationale socialistische fracties te organiseren.

Een Europa voor de burgers

Om de fouten van Maastricht te vermijden en niet opnieuw een Europese constructie te maken boven de hoofden van de burgers, is het belangrijk dat de Europeanen zelf langs hun maatschappelijke organisaties betrokken worden in het debat. Zo mag men niet vergeten dat vooral vrouwen tijdens de referenda in Denemarken en Noorwegen 'neen' hebben gezegd tegen Europa. Ook de Fransen waren weinig enthousiast over Maastricht. Als deze verdragsherziening de test van een Europees of nationaal referendum moet doorstaan, kan men best luisteren naar wat bij die burgers leeft.

Gelukkig wordt in verschillende landen het publieke debat stilaan gelanceerd. Met vakbonden, met de milieubeweging, met allerlei maatschappelijke organisaties. Ondanks het klimaat van euroscepticisme is het trouwens opvallend dat deze organisaties een veel meer pro-Europese stem laten horen dan de regeringskringen in de 15 landen. Dat bleek in elk geval overduidelijk in de publieke hoorzitting die door het Europese Parlement in oktober werd georganiseerd.

Een honderdtal verenigingen zijn op de uitnodiging van het Europese Parlement ingegaan.

Op 25 november werd ook in het Belgische Parlement zo'n hoorzitting georganiseerd. Vrouwen, werklozen, gehandicapten, daklozen, homo's, vluchtelingen, ouderen, gewetensbezwaarden, werknemers en werkgevers, lieten via organisaties hun verwachtingen kennen voor de hervorming van 1996. Europees burgerschap moet voor hen duidelijk meer betekenen dan stemrecht, petitierecht en ombudsmannen of -vrouwen. Het betekent ook sociaal-economische rechten, non-discriminatie, gelijke kansen, strijd tegen armoede, werkloosheid, strijd tegen racisme.

De conferentie mag dan ook geen onbegrijpelijk institutioneel debat worden, waarbij in besloten kringen vooral gediscussieerd wordt over instellingen en procedures, zonder dat nog duidelijk is welke Europese Unie we nu eigenlijk willen, welke waarden en rechten Europees verdedigd worden. Het debat zal duidelijker moeten verbonden worden met de problemen van de bevolking en met de vraag welke rol de Europese Unie zal moeten spelen in het oplossen van deze problemen. De achterliggende vraag is dan ook: voor welke samenleving kiezen wij? Het debat moet dus opnieuw een ideologisch karakter krijgen.

Voor de progressieve partijen die langs deze verdragsherziening Europa meer sociaal en democratisch willen maken, is het ook belangrijk dat de vakbonden mee aan de kar van het debat trekken. Want als Maastricht II voor de werkende en werkloze bevolking geen synoniem mag worden van sociale afbraak, bezuinigingen en deregulering, dan is het nu de hoogste tijd dat alle hens aan dek wordt geblazen. Essentieel is ook dat jongeren in de Europese discussie betrokken worden. Het initiatief van Derycke om debatten te organiseren in de scholen is dan ook prima.

Het publieke debat over Europa mag geen dovemansgesprek of een rituele dans worden. Het moet de eerste aanzet geven tot een 'Europese publieke ruimte'. Die ruimte heeft een levende democratie nodig. Dat veronderstelt op zijn minst dat de regeringsvertegenwoordigers ook echt willen luisteren.